

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін
та фізичної підготовки**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

навчальної дисципліни «Основи конституційного права»
вибіркових компонент освітньої-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Облік і аудит

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2021 р. № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.09.2021 №2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.2021 р. № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, протокол № 1 від 25.08.2021 р.

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки КЛК ХНУВС, к.політ.н., доцент, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Матета О.А
2. Декан факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського доктор педагогічних наук, професор Поясок Т.Б.

Загальні методичні вказівки

Навчання з дисципліни «Основи конституційного права» проходить у формі: лекцій, семінарських занять, а також самостійної роботи.

Метою проведення семінарських занять з дисципліни «Основи конституційного права» є забезпечення більш глибокого ознайомлення з лекційним матеріалом, монографічною літературою, конституційно-правовими документами. Важливим завданням семінарських занять є формування власної думки здобувачів з теоретичних та практичних питань і пропозицій щодо їх вирішення.

Підготовка до семінарських занять передбачає не тільки вивчення і знання теоретичних проблем курсу, але й уміння орієнтуватися в конституційно-правовому матеріалі, який складають конституції (основні закони), закони (конституційні, органічні, звичайні), підзаконні нормативно-правові акти (акти глави держави, уряду тощо), рішення органів конституційної юрисдикції, а також міжнародні угоди, ратифіковані в установленому порядку.

Розкриваючи питання теми семінарського заняття, слід враховувати новітню конституційно-правову практику, використовувати дані про останні події у політичному житті зарубіжних країн та України.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Контрольні роботи	Самостійна робота	
семестр №5							
Тема № 1: Конституційне право як галузь права, наука, навчальна дисципліна.	6	2	-	-	-	4	
Тема № 2: Конституція як основний закон суспільства і держави.	8	2	-	-	-	6	
Тема № 3: Засади конституційного ладу сучасної держави.	8	2	-	-	-	6	
Тема № 4: Конституційно-правове закріплення державних символів України.	8	2	-	-		6	

Тема № 5: Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах.	8	-	2	-	-	6	залік
Тема № 6: Форми безпосередньої демократії.	8	2	-	-	-	6	
Тема № 7: Форма сучасних держав.	8	2	-	-	-	6	
Тема № 8. Система вищих органів державної влади у сучасних країнах.	6	-	-	-	-	6	
Тема № 9: Глава держави у сучасних країнах.	6	-	-	-	-	6	
Тема № 10: Парламент у сучасних державах.	6	-	-	-	-	6	
Тема № 11: Уряд у сучасних державах.	6	-	-	-	-	6	
Тема № 12. Центральні органи виконавчої влади в Україні	6	-	-	-	-	6	
Тема № 13: Судова влада у сучасних державах.	6	-	-	-	-	6	
Всього годин за семестром №5	90	12	2	-	-	76	

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 3: Засади конституційного ладу сучасної держави

Семінарське заняття № 1: Засади конституційного ладу сучасної держави

Навчальна мета заняття: формування комплексного наукового уявлення про засади конституційного (державного) ладу сучасних держав.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття конституційного ладу, його ознаки та умови.
2. Взаємозв'язок між конституційним ладом і суспільним ладом та політикою держави.
3. Поняття та ознаки засад конституційного ладу. Система та зміст принципів, що становлять засади конституційного ладу України.
4. Система та зміст принципів, що становлять засади конституційного ладу різних зарубіжних країн.
5. Загальне й особливе у конституційному ладові зарубіжних країн.

Методичні вказівки

Розкриття першого питання плану слід розпочати, що конституційний лад можна розуміти, по-перше, як фактичну конституцію, по-друге, як певний спосіб організації держави, що закріплений в конституції, і по-третє, як такий стан відносин, що характеризує державу як конституційну. Саме щодо останнього розуміння даного питання слід розкрити ознаки та умови існування конституційного ладу (реальна конституція та ін.).

Наступне питання плану вимагає від студента навчитися розмежовувати такі поняття як суспільний лад та конституційний лад та вміти розкривати їх співвідношення. Слід насамперед, уяснити, що суспільний лад у конституційній державі обов'язково отримує більш чи менш повне закріплення й гарантії на рівні конституції як основного закону.

Третє питання плану передбачає необхідність розкриття поняття «засади конституційного ладу» та розкриття його ознак (зокрема, фундаментальність, політико-правовий характер, підвищена стабільність та ін). Також дане питання передбачає розкриття системи та змісту принципів, що становлять засади конституційного ладу України (зокрема йдеться про наступні принципи: народного суверенітету, державного суверенітету, найвищої соціальної цінності людини, демократизму, унітаризму, соціальної держави тощо).

Четверте та п'яте питання плану передбачає розкриття системи принципів конституційного (державного) ладу зарубіжних країн. При цьому слід звернути увагу на загальне й особливе у конституційному ладі зарубіжних країн.

Питання цільових виступів:

1. Поняття суспільного ладу та його елементи.
2. Поняття державний лад та конституційний лад: співвідношення.

Теми рефератів:

1. Конституційне закріплення політичного ладу у зарубіжних країнах.
2. Конституційне закріплення економічної системи у зарубіжних країнах.
3. Конституційне регулювання соціальних відносин у зарубіжних країнах.
4. Закріплення конституційного ладу в Конституції та чинному законодавстві України.
5. Економічна система України та її конституційно-правове регулювання.
6. Принцип суспільно-політичного плюралізму у зарубіжних країнах.

Література:

Базова: 1, 49, 52-57, 63.

Допоміжна: 5, 14, 27, 30, 36.

Тема № 5: Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах.

Семінарське заняття № 2: Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах.

Навчальна мета заняття: охарактеризувати елементи основ правового статусу особи, розкрити сутність і зміст конституційних прав, свобод та обов'язків громадян як головного елемента основ правового статусу особи.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття основ правового статусу особи та його елементи. Загальні та спеціальні принципи правового статусу особи в Україні.
2. Основні (конституційні) права і свободи: поняття, ознаки, види.
3. Поняття, ознаки та класифікація основних обов'язків громадян України.
4. Гарантії реалізації основних прав і свобод громадян України.
5. Поняття та ознаки громадянства.
6. Принципи громадянства України. Категорії осіб, що належать до громадянства України.
7. Набуття і припинення громадянства України.
8. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, їх компетенція. Процедури з питань громадянства України.

Методичні вказівки

Дане семінарське заняття присвячене одній з ключових тем конституційного права, оскільки сучасний конституціоналізм виходить з постулату про найвищу соціальну цінність людини.

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення основ правового статусу особи, навести перелік усіх елементів, розкрити їх зміст. Необхідно розмежувати поняття «загальний», «спеціальний» та «індивідуальний» правовий статус, а також основи правового статусу в широкому та вузькому сенсі слова. Варто акцентувати увагу на відмінностях між правами і свободами, правами людини і правами громадянина. Слід також мати на увазі, що основи правового статусу особи є історично змінюваною категорією, що наповнюється дедалі глибшим змістом і найбільш концентровано відображає прогрес суспільства і держави. Необхідно навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу особи, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу України, насамперед, принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів.

Друге питання плану вимагає формулювання визначення основних (конституційних) прав і свобод, системного викладення їх сутнісних ознак та класифікації за різними критеріями. Окремо слід спинитися на кожній з груп основних прав, розкрити їх зміст та спосіб конституційного закріплення. Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки громадян України. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних прав, перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Звертаючись до гарантій реалізації основних прав і свобод, слід сформулювати їх визначення, відмежувати їх від інших елементів правового статусу особи. Необхідно навести класифікацію гарантій реалізації основних прав і свобод.

Розкриваючи п'яте питання, слід сформулювати визначення громадянства, розкрити його сутність та ознаки. При цьому слід мати на увазі, що теоретичні визначення дещо відрізняються від легального (законодавчого).

Шосте питання необхідно розпочати з вказівки на те, що сутність громадянства найбільш концентровано виявляється в його принципах, серед яких розрізняють загальні (загальноправові) та спеціальні. Слід навести перелік принципів громадянства України і розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про громадянство України» 2001 р. Наводячи перелік категорій осіб, які є громадянами України, варто визначити, з якою метою Законом передбачені ці категорії, до якої категорії належите Ви і чому.

Сьоме питання плану передбачає надання визначення поняття набуття громадянства України. Необхідно розкрити зміст кожної з підстав набуття громадянства України, що передбачені ст. 6 Закону України «Про громадянство України». Потрібно навести перелік вимог, що ставляться до осіб, які виявили бажання бути прийнятими до громадянства України, а також назвати категорії осіб, які не можуть бути прийняті до громадянства України за жодних підстав. Особливу увагу слід приділити проблемам визначення громадянства дітей. Слід вказати які підстави набуття громадянства існують в інших країнах.

Відповідаючи на сьоме питання плану, слід сформулювати визначення припинення громадянства, навести перелік підстав припинення громадянства України за чинним законодавством. Особливу увагу слід приділити підставам для втрати громадянства України та з'ясуванню моменту, з якого припиняється громадянство України. Доречним є аналіз підстав припинення громадянства у сучасних країнах.

Обґрунтована відповідь на останнє питання плану потребує звернення не тільки до Закону України «Про громадянство України», а й інших нормативно-правових актів. Зверніть увагу на те, які документи, до яких органів і у які строки мають бути подані для вирішення тих чи інших питань, пов'язаних з громадянством України.

Питання цільових виступів:

1. Принцип єдиного громадянства: сутність та проблеми реалізації.
2. Принцип «права крові».
3. Принцип «права ґрунту».

Теми рефератів:

1. Спрощений порядок набуття громадянства України.
2. Прийняття до громадянства України.
4. Втрата громадянства України.

5. Комісія при Президентові України з питань громадянства: порядок утворення, склад, повноваження.

6. Процедури з питань громадянства.

Література:

Базова: 1, 12, 15, 18, 31, 33, 40, 44, 50, 52-57, 59, 63

Допоміжна: 12, 21-23, 25, 26, 35, 38, 42.

Слід мати на увазі, що національність особи визначається не національністю батьків, громадянством чи територією, на якій вона народилася, а виключно національною самосвідомістю, тобто самоідентифікацією особи з певною національною спільнотою та її культурою. Новонароджені діти національності не мають, національність отримується в результаті соціалізації, «входження» у певну культуру. Головною ознакою національності є мова, оскільки саме через неї людина опановує культурне надбання відповідної національності (літературу, мистецтво, традиції тощо).

Висвітлення третього питання плану передбачає розкриття змісту прав і свобод національних меншин. При цьому слід відзначити, які права і свободи визнаються за представниками національних меншин поряд з іншими громадянами певної держави, а які мають виключний характер. Необхідно також з'ясувати, які спеціальні права національних меншин співвідносяться з конституційним принципом рівноправності.

Четверте питання передбачає вивчення чинного законодавства України про мови, зокрема, Закону України «Про засади державної мовної політики» 2012 р., який прийнято відповідно до положень Конституції України, Декларації прав національностей, Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» тощо, враховуючи, що вільне використання мов у приватному і суспільному житті відповідно до принципів, проголошених у Міжнародному пакті Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права, та духу Конвенції Ради Європи про захист прав і основоположних свобод людини є невід'ємним правом кожної людини. необхідно дати визначення «державна мова», розкрити зміст принципів державної мовної політики, визначити порядок застосування державної мови в Україні та особливості використання мов національних меншин.

Питання цільових виступів:

1. Поняття національних меншин та ознаки.
2. Права національних меншин.

Теми рефератів:

1. Міжнародно-правові стандарти щодо прав національних меншин.
2. Механізм реалізації прав національностей в Україні.

3. Конституційне закріплення статусу національних меншин у зарубіжних країнах.

Література:

Базова: 1, 23, 30, 52-57, 63.

Допоміжна: 43.

Тема № 9: Конституційно-правовий статус глави держави

Семінарське заняття № 3: Конституційно-правовий статус глави держави

Навчальна мета заняття: формування загального уявлення про статус глави держави у різних країнах.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Соціальне призначення та політична роль глави держави в системі вищих органів держави.
2. Президент, монарх, колегіальний глава держави. Порядок заміщення посади глави держави.
3. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень глави держави в зарубіжних країнах.
4. Функції та компетенція глави держави.
5. Конституційно-правовий статус Президента України.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття та види глави держави, а також місце глави держави в системі вищих органів державної влади.

Друге питання теми передбачає з'ясування особливостей правового статусу монарха та президента як глави держави. Аналізуючи способи заміщення посади глави держави у різних країнах слід мати на увазі, що вони є різними для монарха та президента. При цьому варто пам'ятати, що монарх як глава держави, отримує свою владу відповідно до існуючої системи престолонаслідування, які необхідно охарактеризувати. У той же час, посада президента є виборною, а тому необхідно розглянути існуючі способи та умови обрання президента. Крім того, необхідно

При відповіді на третє питання необхідно визначити існуючі у сучасних країнах підстави та процедуру дострокового припинення повноважень глави держави. Слід пам'ятати, що у країнах англосаксонської правової системи особлива процедура притягнення до відповідальності глави держави (або інших вищих посадових осіб) одержала найменування «імпичмент».

Четверте питання теми присвячене характеристиці функцій та повноважень глави держави. При цьому необхідно оцінити значимість інституту «вето», а також чітко визначити його види: *абсолютне (резолютивне), відкладене (відносне), вибіркове, конструктивне,*

«кишенькове». Слід також пам'ятати, що обсяг повноважень глави держави напрямку залежить від форми правління.

Відповідь на останнє, п'яте питання, передбачає формування цілісного уявлення про роль і місце Президента України в державному механізмі Української держави. На основі Конституції та Законів України необхідно розкрити: порядок обрання та набуття повноважень Президентом України; визначити прерогативні, предметні та інструментальні функції Президента України, а також похідні від них повноваження; підстави та порядок дострокового припинення повноважень глави держави (особливу увагу слід приділити підставам та порядку усунення Президента України з посади в порядку імпічменту); гарантії діяльності глави держави; систему допоміжних органів при Президентові України.

Питання цільових виступів:

1. Функції глави держави.
2. Колегіальний глава держави.
3. Процедура імпічменту в зарубіжних країнах.

Теми рефератів:

1. Компетенція Президента Польщі у сфері законодавства.
2. Комісія при Президентові України з питань громадянства: порядок утворення, склад, повноваження.
3. Правовий статус монарха у Великій Британії.
4. Правовий статус монарха в Саудівській Аравії.
5. Конституційно-правовий статус Президента України.

Література:

- Базова: 1, 14, 39, 46, 49, 52-57, 63.
Допоміжна: 5, 23.

Тема № 13: Конституційно-правові основи судової влади

Семінарське заняття № 4: Конституційно-правові основи судової влади

Навчальна мета заняття: формування у здобувачів цілісного уявлення про роль судової влади у розбудові правової держави.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття судової влади і правосуддя.
2. Засади організації судової влади в зарубіжних країнах. Універсальна юрисдикція судів. Конституційні принципи судочинства.
3. Органи судової влади. Порядок утворення судів.
4. Конституційно-правовий статус суддів у зарубіжних країнах.
5. Засади організації судової влади в Україні. Засади здійснення правосуддя в Україні.

6. Конституційно-правовий статус суддів в Україні.

Методичні вказівки

При розкритті першого питання, варто пам'ятати, що судову владу часто називають «третьою владою», оскільки в конституційних текстах і доктрині при перерахуванні гілок влади, що складають систему поділу влади, вона звичайно впливає за законодавчою і виконавчою. Проте, це жодною мірою не зменшує ні її значимості, ні самостійності стосовно інших гілок влади. Варто дати визначення судової влади і правосуддя, охарактеризувати три основних напрямки діяльності судової влади: охорона прав і законних інтересів громадян; охорона правопорядку від злочинних і інших правопорушень; контроль за тим, щоб діяльність державних органів не виходила за правові рамки.

Друге питання плану передбачає розкриття засад організації судової влади в зарубіжних країнах. Необхідно розкрити поняття універсальної юрисдикції судів. Конституційні принципи судочинства в зарубіжних країнах слід розкривати, спираючись на конституції різних держав.

Третє питання плану передбачає розкриття порядку формуванні судів. У цьому питанні доречно звернути увагу до відання якого органу публічної влади віднесено повноваження щодо формування судів та призначення суддів.

Четверте питання передбачає розкриття конституційно-правового статусу суддів в зарубіжних країнах. Особливу увагу слід звернути на гарантії діяльності суддів.

Конституційно-правові основи судової влади в Україні слід розкривати на підставі Конституції України, а також Закону України «Про судоустрій та статус суддів» 2016 р.

Питання цільових виступів:

1. Універсальна юрисдикція судів.
2. Кваліфікаційні комісії суддів.
3. «Гілки судової» влади.

Теми рефератів:

1. Судочинство в Україні.
2. Конституційні принципи судочинства.
3. Участь професійних суддів, народних засідателів та присяжних у здійсненні правосуддя.
4. Судоустрій в Україні.
5. Конституційно-правовий статус суддів у зарубіжних країнах.
6. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції в Україні.
7. З'їзд суддів України.

Література:

Базова: 1, 37, 49, 52-57, 63.

Допоміжна: 3.

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в інтернеті

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст.502.
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст.799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст.429.
5. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 5-6. – Ст.43.
6. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. № 3671-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
7. Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>
8. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
9. Закон України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 р. № 474-XIV (В ред. Закону від 18 березня 2004 р. № 1630-IV) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1630-15>
10. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
11. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
12. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
13. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
14. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

15. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

16. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

17. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в ред. Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-XIV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

18. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (зі змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

19. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

20. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

21. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

22. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

23. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

24. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (В ред. Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

25. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

26. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (В ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>

27. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>

28. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

29. Закон України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 р. № 595-VIII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>

30. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

31. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 р. № 281-XIV (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>

32. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>

33. Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. № 2494-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>

34. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

35. Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23 вересня 1997 р. № 538/97-ВР (В ред. Закону від 3 березня 2005 р. № 2461-IV) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/538/97-вр>

36. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

37. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

38. Закон України «Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим» від 2 березня 2000 р. № 1524-III (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1524-14>

39. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697- VII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page7>

40. Закон України «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим» від 16 червня 2011 р. № 3530-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3530-17>

41. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>

42. Закон України «Про Рахункову палату» від 2 липня 2015 р. № 576-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-19>

43. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

44. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. № 987-XII (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

45. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>

46. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>

47. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

48. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р. № 401-XIV (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>

49. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

50. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII (В ред. Закону від 12 січня 2006 р. № 3317-IV) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

51. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>

52. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>

53. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>

54. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>

55. Указ Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади» від 15 грудня 1999 р. № 1572/99 (із змін.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1572/99>

56. Загальне положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади, затв. Указом Президента України від 12 березня 1996 р. № 179/96 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=179/96>

57. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак. – Харків: Право, 2014. – 376 с.

58. Григоренко Є.І., Передерій О.С. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. / Х.: Харк. ун-т повітряних сил ім. І. Кожедуба, 2010. – 172 с.

59. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. – Харків: Право, 2017. – 390 с.

60. Державне право зарубіжних країн. Особлива частина: навч. посіб. / Л.Д. Варунц, А.В. Войціховський, Т.І. Гудзь та ін. – Х.: ХНУВС, 2011. – 292 с.

61. Закоморна, К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. – Харків: Право, 2016. – 278 с.

62. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. – К.: КНТ, 2010. – 232 с.

63. Коломієць Ю.М. Державне право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посібник. – Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 211 с.

64. Конституції зарубіжних країн: Навч. посіб. / Авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. / За заг. ред. В.О. Серьогіна. – Х.: Видавництво «ФІНН», 2009. – 664 с.

65. Конституційна юрисдикція: підручник / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

66. Конституційне право України: підручник / В.Л. Федоренко. – Київ: Ліра-К, 2016. – 615 с.

67. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Т.М. Слінько, Л.І. Летнянчин та ін. – Харків: Право, 2016. – 345 с.

68. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. – Харків: Право, 2017. – 369 с.

69. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін. – Харків: Право, 2015. – 328 с.

70. Конституційне право: навч. посіб. – Харків: ХНУВС, 2017. – 358 с.

71. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. – Харків: Право, 2017. – 303 с.

72. Кращі практики з організації виборчих кампаній: посібник. – 2014. – 223 с.

73. Нестерович В.Ф. Виборче право України: підручник. – Київ: Ліра-К, 2017. – 503 с.

74. Нестерович В.Ф. Практикум з Конституційного права України. – Київ: Ліра-К, 2018. – 639 с.

75. Онишко О.Б. Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності: курс лекцій / О.Б. Онишко. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 256 с.

76. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: посібник / Британ. Рада в Україні, Лаб. законодав. ініціатив, Асоц. «Соц.-Екон. Стратегії та Партнерства». – К.: Ленвіт, 2012. – 64 с.

77. Циверенко Г.П. Народне волевиявлення в Україні: навч. посіб.: Рекомендовано МОН України / Г.П. Циверенко. – К.: КНТ, 2012. – 144 с.

78. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. – Київ: Юрінком Інтер, 2018. – 461 с.

Допоміжна:

1. Алексєєнко І. Г. Форми правління в європейських країнах: шлях до уніфікації монархії та республіки // Держава і право. – 2010. – Вип. 50. – С. 699-705.

2. Бабенко К. Методи конституційного регулювання політико-правових відносин // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1(15). – С. 60-65.

3. Бакумов О.С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія. – Х.: Право, 2015. – 248 с.

4. Бальцій Ю. Громадянське суспільство в Україні в умовах розбудови правової демократичної державності // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1. – С. 46-49.

5. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): Монографія. – Х.: Легас, 2004.

6. Барабаш Ю.Г. Політичні партії та ЗМІ як суб'єкти виборчого процесу: окремі питання конституційно-правового статусу // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 6-12.

7. Батанов О.В. Взаємовідносини між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування: проблеми адміністративно-правової теорії та практики // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 1 (І). – С. 22-29.

8. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія. – К.: Ін Юре, 2003.

9. Берченко Г.В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти // Форум права. – 2017. – № 4. – С. 13-23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_4

10. Біліченко В.В. Забезпечення національною поліцією України прав і свобод людини // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2016. – Випуск 40. Том 1. – С. 134-137.

11. Білоскурська О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок держави // Право України. – 2011. – № 7. – С. 169-175.

12. Білоскурська О. Щодо поняття конституційних обов'язків / О. Білоскурська // Право України. – 2004. – № 10. – С. 85-88.

13. Бодрова І.І. Проблеми конституційно-правового регулювання статусу Автономної Республіки Крим [електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/bodrova-ii-problemi-konstitucijno-pravovogo-reguljuvannja-statusu-avtonomnoji-respubliki-krim-723/>

14. Бойко Ю.П., Садикова Е.Л. Світовий досвід розвитку федеративних відносин у багатонаціональних державах // Порівняльно-правові дослідження. – 2012. – № 1/2. – С. 126-133.

15.Бондар Р.Г. Соціально-економічні гарантії діяльності депутатів парламенту: досвід зарубіжних країн // Право і безпека. – 2006/5’2. – С.10-15.

16.Бондарчук І.В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 5. – С. 106-113.

17.Бондарчук О.В. До питання про скасування (обмеження) депутатської недоторканності в Україні // Держава і право. – 2012. – Вип. 57. – С. 166-171.

18.Боняк В.О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монограф. / В.О. Боняк. – Дніпропетровськ: Ліра, 2015. – 372 с.

19.Борденюк В. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі у контексті законодавчих ініціатив // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 3. – С. 5-12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnapu_2010_3_3.pdf

20.Бориславська О., Заверуха І. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., та ін.]; Швейцарсько-український проект Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К.: ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.

21.Бухтатий О.Є. Свобода слова та правові аспекти посилення відповідальності за перешкоджання професійній діяльності журналіста // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1 (30). – С. 10-17.

22.Бухтіяров О. Муніципальні поліцейські органи деяких зарубіжних країн: повноваження та порядок фінансування // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 1. – С. 41-45.

23.Варунц Л.Д. Досвід організації діяльності Королівської Канадської кінної поліції та шляхи його використання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Варунц Лариса Дмитрівна; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2012. – 20 с.

24.Варунц Л.Д. Досвід поліції Канади щодо дотримання прав людини в правоохоронній діяльності // Суверенність, незалежність, конституційність: становлення та розвиток Української держави: наук.-практ. конф. (Харків, 29 червня 2011р.). – Х.: ХНУВС, 2011. – С. 234-237.

25. Варунц Л.Д. Поліція Канади в механізмі захисту прав людини // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19-20 вересня 2008 р) / за ред. А.Т. Комзюка. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2008. – С. 91-93.

26.[Васильченко О.П.](#) Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина та його ціннісні виміри в конституційному праві України: монографія. – Київ: арт економі, 2014. – 475 с.

27.Ващенко Ю.В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: проблеми правової природи та перспективи реформування // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 3(9). Ювілейний. – С. 122–141.

28. Взаємодія міліції та громадськості в Україні з використанням досвіду діяльності поліції Великобританії / О. В. Поволоцький [та ін.]; ред. А.Д. Бек, О. Н. Ярмиш; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х.: [б.в.], 2001. – 200 с.

29. Висоцький В.М. Політичні партії в процесі модернізації політичної системи України // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 4. – С. 3-6.

30. Вільчик Т. Адвокатура та громадянське суспільство у правовій державі // Право України. – 2014. – № 11. – С. 243-250.

31. Волощук О.Т. Конституційно-правова та політична відповідальність уряду як вищого органу державної влади // Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – 2012. – Випуск 628. Правознавство – С. 68-73.

32. Воробйова О. Проблема визначення оптимальної форми державного правління в Україні після скасування конституційної реформи // Віче. – 2011. – № 4. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2426/>

33. Воронько Л.О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPS.pdf>

34. Ганзицька Т.С. Правоохоронні органи в механізмі забезпечення гендерної рівності в Україні // Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: ПРАВО. – 2013. – Вип. 5. – С. 185-189.

35. Георгієвський Ю.В. Баланс повноважень органів виконавчої влади // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – № 3. – С. 83-87. – Режим доступу: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/21.pdf

36. Городюк А.Б. Проблеми та перспективи впровадження адміністративно-територіальної реформи в Україні // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_17

37. Гречко О.О. Система принципів територіального устрою України: проблеми теорії та законодавчого закріплення // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 24. – С. 208-219.

38. Гудзь Т.І. Досвід організації та діяльності місцевої міліції (муніципальної поліції) в Україні // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право. – 2013. – № 1062. – Випуск 14. – С. 222-225.

39. Гудзь Т.І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи // Право і безпека. – 2015. – № 3(58). – С. 21-25.

40. Гудзь Т.І. Муніципальна поліція як форма реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Гудзь Тетяна Іванівна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 20 с.

41. Гудзь Т.І. Організаційно-правові основи діяльності муніципальної поліції в країнах Балтії // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 23. – Частина I. Том 1. – С. 124-128.

42. Гудзь Т. І. Компетенція муніципальної поліції в країнах Євросоюзу: огляд політико-правової практики // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право. – 2009. – № 6. – С. 163-166.

43. Гудзь Т. І. Правова основа організації та діяльності муніципальної поліції в зарубіжних країнах // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 323-329.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
2. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.
3. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.
4. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
5. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.
6. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.
7. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.

Інформаційні ресурси

8. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
9. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.
10. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.
11. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
12. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.
13. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.
14. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.